

ԲԱԶՄԱՎԷՊ

ՌԵՒԱ. 1872 — ԵՐԵՄՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ. — ՓԵՏՐՈՒԱՐ

ՆԱԽԱԿԻԹԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՔ. — ԱՆՈՆՑ՝ԱՊՍԳԱՅՆ

(Տես երես 4.)

Տարակոյս չկայ որ դաստիարակա-
կան այսպիսի բարեկարգ գրութենէ մը
գեղեցիկ, շահաւոր ու փափաքելի ար-
դիւնքներ առաջ պիտի գային ի Գերմա-
նիա, և մեծապէս սատարը ժողովրդեան
քաղաքակրթութեանն ու դիւրակեցու-
թեան: Դաստիարակութեան օգուտնե-
րուն յաճախութիւնը կարծես թէ կը
փայլի հոն կենաց ամեն հասակներուն
վրայ: Կրնանք ըսել թէ Եւրոպիոյ մէջ
ուրիշ ժողովուրդ մը չկայ որ գերմանա-
կանին նման նախանձելի դրքի մը մէջ
գտնուի: Յամաք ու ցուրտ երկրէ մը
գիտէ մշակութեան ու ճարտարութեան
բազմաշահ արդիւնք յառաջ բերել.
ինքն ալ բնութեամբ չարքաչ է, աշխա-
տասէր ու գոհ: Գերմանիոյ գիւղացին՝
յաջողութեան կենդանի տիպար մը
կրնայ սեպուիլ. ամեն դժուարին բանի
ձեռք զարնող, վստահ գործոյն յաջողե-
լուն վրայ. սնունդը աղէկ ու առողջա-
րար, զգեստները մաքուր. վերջապէս՝

անկախ դիրքի մը մէջ գտնուող մարդ-
կանց ամեն յատկութիւնները վրան կը
տեսնուին:

Հանգիստ ու վայելուչ կահկարասիք
ունեցող տուներու մէջ կ'ապրին, և
իրենց երկրին քաղաքականութեանը
համար ձեռքերնէն եկած օժանդակու-
թիւնը չեն զլանար: Ամեն գեղի մէջ
գրատուն և օրագիրներ ունին, զորս
միաբան կը կարդան: Այլ և այլ ընտա-
նեաց հանգանակելովը՝ պարբերական
օգտակար գրուածոց բաժանորդ կը գը-
րուին, ու փոփոխակի իրարու կ'անցը-
նեն: Ընթերցողաց յաճախութե՛ պատ-
ճառաւ՝ դիրքերն ալ դիւրագին կ'ըլլան.
ժողովրդեան ամեն դասերու համար՝
մասնաւոր օրագիրներ կը հրատարա-
կուին, և անուանի օտարազգի մատե-
նագրաց գրուածոցը թարգմանութիւն-
ներ: Ասոնք գիտցողը չի կրնար զարմա-
նալ լսելով թէ Պեռլինի կառավարք՝
պարապ ժամերնին օգտակար ընթերց-

մամբ կ'անցնեն, կամ երբ վիճակա-
դրական տեղեկութեանց մէջ կը կար-
գայ թէ հարիւր հոգւոյ մէջ հազիւ մէկ
կամ երկու հոգի կը գտնուին հոն որ
կարգաւ չգիտնան: Վասն զի նախան-
ձորդութեան արդիւնք մըն է. ուրիշնե-
րուն օրինակովը ոյժ և ազդեցութիւն
առած պէտք մը, որ այնչափ աւելի
ընդհանուր և այնչափ աւելի զգալի է՝
որչափ աւելի մօտէն օգտակարութեան
փորձը առնուի:

Խօսքերնիս շատ պիտի երկարէր՝ և
թէ ուղենայինք մէջ բերել ժողովրդա-
կան կրթութեան ամէն բարեբաստիկ
արդիւնքը: Բաւական սեպենք միայն
նշանակել թէ ինչպիսի բարոյական ու-
ղիղ սկզբունք կը ծաւալէ 'ի ժողովրդ-
դեան: Ասոր մէջն ալ մեր խօսքերուն
ստուգութիւնը հաւաստի ընողը՝ վիճա-
կագրական տեղեկութիւնք են: Ի Բրու-
սիա, օրինակ իմն, անհարազատ ծնըն-
դոց թիւը Եւրոպիոյ ուրիշ ամեն կող-
մերէն համեմատաբար շատ նուազ է:
Նոյնը կրնանք ըսել նաև ոճրագործու-
թեանց համար. և ծանօթ է թէ ինչ-
պէս անոնց մեծագոյն մասը նախնա-
կան կրթութենէ զուրկ անձանց ձեռ-
քով կը գործուին:

Ասոնց վրայ կրնանք աւելցնել նաև
այն օգուտները՝ որ ընդունակութեան
առաւելութենէ ու գործունեայ ճար-
տարութեց անմանէն առաջ կու գան.
որոնցմով օր օրուան վրայ կը շատնայ
ազգային հարստութիւնը, և այն հա-
մեմատութեամբ արդեանց արգար չա-
փը կ'առաւելու: Ասոնցմէ ոչ ինչ նուազ
են նաև այն օգուտները որ բարոյակա-
նութե՞ ծաւալելէն առաջ կրնան գալ,
և ազգի մը՝ մօլութիւնները դարմանե-
լու կամ արգիլելու համար ըրած ծախ-
քերուն վրայ մեծ նուազութիւն կը բե-
րեն: Վասն զի ուր որ բարոյական և
աշխատասիրութիւն կայ, աղքատաց
թիւը հոն համեմատաբար նուազ է.
ուստի և բնականաբար կը թեթեւան
աղքատանոցաց, հիւանդանոցաց, որ-
բանոցաց, և այլն, համար եղած ծախ-
քերը:

Մեր ըրածը համառօտ ակնար-
կութիւն մըն է գերմանական ազգին
նախնական կրթութեան վրայ ցու-
ցած ջանիքը. և եթէ ուրիշ եւրոպացի
ժողովրդոց, նոյն իսկ իրենց նախան-
ձորդացն համար փափաքելի է անոնց
հետևողութիւնը, որչափ ևս առաւել
մեր ազգին: Դեռ քիչ օր է՝ ազգային
ըրգիրներէն մէկը դանդաղ կ'ընէր որ
Շիրակայ գաւառին քաղաքներուն մէ-
կուն մէջ՝ ուր 3000 տուն Հայազգիք կը
գտնուին, միայն քաւակ հոգի կայ կար-
գաւ գիտցող: Ո՛րչափ մեծ ու տխուր է
այս համեմատութիւնը, և որպիսի ծանր
է անոր ազդեցութիւնը ազգին ապա-
գային վրայ: Այն քաղաքներուն մէջ
ալ՝ յորս դպրոցք կը գտնուին, ուր վե-
ցէն ինչուան ինը տարուան տղաք կը
յաճախեն, ինչ օգուտ կրնայ քաղել
խեղճ ու տարաբաղդ մանկութիւնը այն
աղքատ ու անկարող ուսուցչաց ա-
ռաջնորդութեան տակ, որոնք վարժա-
պետ եղեր են և կ'ըսուին, վասն զի ու-
րիշ արուեստի մը զբաղելու անբաւա-
կան են, ու կը կարդացնեն՝ միայն
կարդացնելու համար: Ընթերցումը
որ գործի ու միջոց պիտի ըլլար կրթու-
թե՛, իրենց համար նպատակ կը դառ-
նայ, ուստի և լաւագոյն էր որ ամենեկին
սորվեցուցած չըլլային. վասն զի տղուն
անկէ քաղած օգուտը ուրիշ բան չի-
կրնար ըլլալ՝ բայց միայն անկրթու-
թիւն, գաղափարաց խառնակութիւն,
ժամանակի կորուստ, և ոչ այլ ինչ:

Բ.

Մեր ժամանակին դաստիարակաց
համար ընդհանուր և ընդունելի դրու-
թիւն մը դարձած է, որ տղուն գիմա-
ցը այնպիսի սորվելու նիւթեր դրուին
որոնք իր խելքին և ըմբռնմանը համե-
մատ ըլլան. այսինքն կարող ըլլայ ճան-
չնալ անոնց ճշմարտութիւնն և օգտա-
կարութիւնը: Վասն զի եթէ այնպիսի
ծանօթութիւններ ստանայ տղայն որոց
ստուգութեանը խելքն չհասնիր, իր
մաքովը չիկրնար կրթութեան էական

Նպատակին հետևող ըլլալ: Ճանչնալով ալ այն ծանօթութեանց ստուգութիւնը, եթէ չճանչնայ անոնց կարեւորութիւնը՝ չի կրնար փափաքիլ զանոնք ձեռք բերել. մանաւանդ թէ անոնց դէմ ատելութիւն ալ կ'ունենայ, իբրեւ անօգուտ աշխատանաց նիւթեր սեպելով՝ յիշողականը չարչարելու և յոգնեցընելու համար հնարուած: Ասկէ առաջ կու գայ ուսման և դաստիարակաց դէմ ունեցած հակառակութիւնը:

Եւ յիշաւի, որպիսի են այն ծանօթութիւնները՝ զոր կը մատակարարեմք նախնական հասակին, յորում իբրեւ ի սերման ամիոփուած է մարդու ապագայն: Արդեօք տղայոց մտքին, հասողութեանը յարմար են թէ չէ: Հակառակին փորձը շատ անգամ կրնանք նկատել շատ դպրոցաց մէջ: Թուաբանական ցամաք տեղեկութիւններ՝ այնպիսի վերացեալ ոճով և բացատրութեամբ կ'աւանդուին տղայոց, որոնցմով տղուն յիշողութիւնը փոխանակ սրուելով՝ կը նեղուի ու կը յոգնի, և անանկով դաստիարակին կամ ուսուցչին դիտած վախճանին չի հասնիր. քերականութեան ուսումը այնպիսի դաստիարակներով կ'աւանդուի՝ որոնք որչափ ալ խոստամունք խոստամունքի վրայ տան թէ տղայոց դիւրամբօնելի ոճով գրուած են, շատ անգամ նոյն իսկ շարագրողին անիմանալի կամ մութ կը մնան: Նոյնը հասկընալու է դպրոցական ուսմանց ցուցակին նաև ուրիշ նիւթոցը նկատմամբ ալ:

Նախնական տեղեկութիւնները՝ դաստիարակութեանը բոլոր շէնքին խարիւխը պիտի կազմեն. որովհետև անոնց վրայ պիտի բարձրանան ետքէն ստացուելիքները, և անոնց տպաւորութեան հետևանքն է բանականութեան իր կարողութեանց ապագայ կիրառութիւնը կամ գործածութիւնը: Կը գտնուին այնպիսի ուսուցիչք որ կ'ենթադրեն թէ պզտի տղայոց հետ, վեց եօթը տարուան հասակնուն, կրնան այնպիսի ուսման եղանակ մը բռնել որով կարող ըլլան իրենց հասակէն ու մտքէն վեր ե,

րեցած նախնական տեղեկութեանց ըզբաղիլ ու փայլիլ և փայլեցընել իրենց դաստիարակը: Անոր համար կարգաւոր, գրելու և թուաբանութեան սկզբունքները անոնց աւանդելը բաւական չսեպելով, մեքենաբար կը սորվեցընեն անոնց այլ և այլ առակներ, ուղերձներ, քերթուածներ, ինչուան երբեմն չհասկըցած լեզուներովն ալ, ու քննութեանց կամ հանդիսական օրեր անոնց կրկնել տալով. կ'ուրախանան երբոր անոնց գովութիւնը, ծափահարուիլը և վարձատրութիւնը ընդունելը կը տեսնեն:

Ուսուցանելու այս կերպին գլխաւոր մնասն այն է որ անանկով տղան իր մտաւորական ուժին կամաւոր գործունէութեան բարգաւաճումը կը կորսունցընէ. յիշողութիւնը ծանրաբեռնելով, ուրիշ կարողութիւնները կը տկարանան, ու չհասկըցած բաները յեղյեղելու սովորելով, մտածելու չի վարժիր, իր մեքենական յիշողութիւնը կրթութեանը համար ընդունած գովութիւնքը կ'ուռի. և ասով դեռ նորաբոյս մանկան միտքն ու սիրտը կը խանգարի ու կ'ապականի: Իսկ երբ այդպիսի ուսուցչի մը ձեռքէն առնելով բարեկարգ նախակրթական դպրոց մը դնես մանուկը, առջի բերան իր ընկերակցացը մէջ կը փայլի. սակայն քիչ ատենէն անոնք իրենց թարմ ու եռանդուն մտքովը, որ ոչ ուսմանց անկանոն եղանակներովը խանգարած և ոչ յիշողական կարողութեանց զեղծմամբը յոգնած է, չէ թէ միայն անոր կը հասնին, հապա նաև կը գերազանցեն զինքը: Խեղճը ջանքը կը կրրկնապատկէ իր առջի պատուաւոր դիրքին դառնալու համար. սակայն ընդունայն տեղ կը յոգնի. ու յաճախ յետագէմ մնալովը՝ կը լքանի կ'իյնայ:

Ի Գերմանիա ընդհակառակն՝ ուր ուսմանց բանական ոճ մը կը գործածեն, իրենց հիմն դրած են տղուն կամաւոր գործունէութեան բարգաւաճիլը: Ասով չենք ուզեր ըսել թէ անոնց բնական բերմանց կամահաճոյ գործունէութեան կամ զիպուածական հրահանգաց ձեռք ձգած ըլլան. վասն

զի այն ատեն մանկութեան հասակին գերագոյն խնամքը դիպուածի յանձնել կ'ըլլար: Հապա մասնաւոր ջանքով ու խնամքով կը հսկեն ու գրեթէ կը գուշակեն մանկութեան բերումը, կը թողուն զինքը այն ազատութեան մէջ՝ ուղղելու կարեւոր բաներուն մէջ ամենեւին անփոյթ չըլլալով, իսկ բարւոյն մէջ խրախուսելով զինքն ու հաստատելով: Ասանկով մարդկութիւնը կը մեծարեն մանկական հասակին վրայ. և փոխանակ ջանալու ընկճել զինքը կամ նշտաստացնել, իր ազատութիւնը ձեռք կ'առնուն անոր առաջին քայլերուն նշուկ և օժանդակ: Կը խրատեն զինքը որ սորվի ինքիրմէ՝ իր ջանքովը հետեւիլ դաստիարակին առաջնորդութեան՝ դէպ 'ի օգտակար նպատակ մը, կառավարել կամ իշխել իր բնական բերմանցը վրայ, և իրեն յատուկ կարողութեց բարգաւաճանաց համար յոգնիլ: Մեր նախնական դպրոցաց մէջ վարժապետին յանձնուած է ամենայն ինչ, և ինքն է ամեն գործ տեսնողը. և տղայն պէտք է որ իրեն տրուած դաստիարակութեան հետեւի. իսկ 'ի Գերմանիա՝ անդգալի կերպով ու աստիճանաբար կ'ուզեն որ մանուկը ինքիրմէ դաստիարակուի, սրտովն ու մտքով համոզուած անոր օգտակարութեան և բովանդակ կենաց մէջ ունեցած ազդեցութեան վրայ: Հարկ չէ ըսել թէ ասոր մէջ ալ պիտի առաջնորդուի միշտ բանիբուն և հմուտ դաստիարակին խնամքէն ու հսկողութենէն:

Գործելու, աշխատելու վրայ կայացած է այս նոր դաստիարակութեան գաղտնիքը: Սորվիլը՝ արդիւնք մըն է, իսկ գործելը պատճառ: « Գործելը, կ'ըսէ Ֆրէպէլ, ապրիլ ըսել է. և քանի որ մարդս գործի մէջ չէ, ոչ ինքը և ոչ ուրիշները կրնան գիտնալ իր բուն արժէքը: Միայն բարեկարգ կրթութիւնն է որ մարդկային կարողութիւնները կը փայլեցընէ »:

Կը շարունակուի:

ԳԱՂՂԻԱ Ի 1871

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

Վէռսայցիք 'ի Բարիդ:

(Տես էրես 8:)

Ժիմնագին առջևը բարեկամի մը կը հանդիպիմ ու տխուր սրտիւ իրարու ձեռքը կը սեղմենք. ես զինքը Վէռսայց կը կարծէի:

— Ե՛րբ դարձար, հարցուցի իրեն:

— Այսօր, զօրաց ետեւէն:

Եւ քովէս քալելով տեսածները կը պատմէ ինծի:

Անցագիր մ'ունէր և անոր զօրութեամբը հետևակազօրուն և հրետաձրգաց ետեւէն Բարիդ մտեր է: Միշտ զօրաց ետեւէն քալելով Դոգքատեր հասեր է. ուր զօրքը կանկ առեր է կռուի դրից օրինգը շարուելու համար: Իսկ ինքը անկէ առաջ անցեր է, այլ բոլոր քէին երկայնութեամբը ամենեւին մարդու մը չէ հանդիպած: Ի Շան տը Մարս խռովարարներէն և ոչ մէկը տեսեր է. այլ Վօթիուարի կողմէն, 'ի Բոն Ռուայալ և ճարտարութե Պալատին բոլորը հրացանից շառաչը սաստիկ էր: Մոնմաուդէն արձրկուած ուռմբերն քէին վրայ կ'իյնային: Սակայն ինքը միայն անոնց ձայնը կը լսէր, ու քիչ մը ծուխ կը տեսներ հեռուանց: Իր չորս զինլուծիւն ու մինակութիւն: Այն անապատին մէջ այդ շառաչը ահաւոր էր: Քէօին պսակէն պաշտպանեալ ճամբան շարունակեց: Տեղ մը տղայոց հանդիպեցաւ որ ճամբուն վրայ ինկած ձիուդիակէ մը մտի մեծ մեծ կտորուանք կը կտրէին: Ասկէ յայտ է որ այս կողմը կռիւ եղած էր: Գետափին վրայ ձկնորս մը տեսաւ որ եղեգով ձուկ կ'որսար: Ճամբէն մէկ քանի մեղր հեռի ջրին մէջ երկու ուռմբք ինկան: Անատեն խոհեմութեան համար դէպ 'ի ճարտարութեան Պալատը գնաց: Հոն տեղուանք դեռ ևս կը կռուէին, այլ նուազ կեր-